

Begrijpend luisteren

Onder begrijpend luisteren bij kleuters verstaan we het luisteren naar een voorgelezen verhaal of andere tekst. Het is het equivalent van begrijpend lezen voor leerlingen in de hogere groepen. Begrijpend luisteren doet immers, net als begrijpend lezen, een integraal beroep op een aantal essentiële taal- en denkvaardigheden. De kern van tekstbegrip is het kunnen leggen van verbanden binnen en buiten de tekst, of die nu wordt gelezen of voorgelezen. Terwijl kleuters luisteren naar een tekst, zetten ze allerlei deelvaardigheden in om deze verbanden te leggen. Zo bouwen ze aan de basis voor het lezen met begrip in de hogere groepen. Onderbouwleerkrachten kunnen kinderen hierbij helpen door aandacht te besteden aan deze vaardigheden. Teams die zo te werk gaan ontdekken dat leerkrachten in alle groepen volgens dezelfde basisdidactiek kunnen werken aan luister- en tekstbegrip. Natuurlijk zijn er ook facetten van begrijpend luisteren die specifiek zijn voor de onderbouw. In deze kwaliteitskaart beschrijven we achtereenvolgens:

- De doorgaande didactische lijn begrijpend luisteren/lezen in groep 1-8
- Tijd voor begrijpend luisteren
- Begrijpend luisteren en woordenschat
- Luisteren naar informatieve teksten
- Differentiëren

De doorgaande didactische lijn begrijpend luisteren/lezen in groep 1-8

Als we gangbare werkwijzen bij begrijpend luisteren en begrijpend lezen bij elkaar zetten, wordt direct duidelijk hoe de doorgaande lijn in de basisdidactiek eruit ziet. In de onderbouw wordt hierbij een prentenboek of informatieboek gebruikt, in de midden- en bovenbouw een tekst uit de methode begrijpend lezen of zaakvakmethode.

Begrijpend luisteren

Begrijpend luisteren en begrijpend lezen doen een beroep op dezelfde vaardigheden, die in de loop van de basisschool op een steeds hoger niveau en steeds zelfstandiger worden toegepast.

Het belangrijkste verschil met de hogere groepen is dat kleuters vooral op een speelse manier, passend bij het leren in de onderbouw, kennismaken met luistervaardigheden. In de hogere groepen wordt de instructie explicieter en wordt van de leerlingen verwacht dat ze de betreffende vaardigheden steeds meer zelfstandig gaan toepassen op teksten die steeds complexer van karakter zijn.

Doorgaande lijn begrijpend luisteren en lezen: checklist voor leerkrachten

1. Voorspellen	
Onderbouw	Midden- en Bovenbouw
<ul style="list-style-type: none"> • Ik praat over de kapt en de titel. • Ik vraag waar het verhaal over zou gaan. • Ik leg verband met de kennis en ervaringen van kinderen. • Ik controleer of de voorspelling klopt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik praat over titel, kopjes en afbeeldingen. • Ik vraag waar de tekst over zou gaan. • Ik leg verband met de kennis en ervaringen van leerlingen. • Ik controleer of de voorspelling klopt of laat de leerlingen dat zelf doen.

2. Samenvatten	
Onderbouw	Midden- en Bovenbouw
<ul style="list-style-type: none"> • Ik vat het verhaal na het voorlezen met de kinderen samen; ik verwijs naar de voorspelling. • Ik vraag de volgende keer waar het verhaal ook weer over ging. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik vat iedere alinea met de leerlingen samen of laat ze dat zelf doen. • Ik laat de leerlingen mondeling en schriftelijk samenvatten. • Ik vat de hele tekst met de leerlingen samen; ik verwijs naar de voorspelling.

3. Verhaalstructuur begrijpen	
Onderbouw	Midden- en Bovenbouw
<ul style="list-style-type: none"> • Ik gebruik wie-wat-waar picto's om over onderdelen van het verhaal te praten; ik bespreek de samenhang tussen de onderdelen. • (Groep 3) Ik vul met de kinderen een verhaalschema in*). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik wijs op verbanden in de tekst, met name tussen de titel en de alinea's. <ul style="list-style-type: none"> • Ik laat de leerlingen zelf verbanden aanwijzen. • Ik laat de leerlingen een schema van de tekst maken.

*) Een verhaalschema staat op het bord en ziet er als volgt uit:

- De hoofdpersoon is ...
- En die wil graag ...
- Maar het probleem is ...
- Op het eind ...

De prentenboeken die met de kinderen worden gelezen worden geselecteerd met (onder andere) dit schema in gedachten. Er moet dus sprake zijn van een duidelijke hoofdpersoon, een heldere verhaallijn en een probleem dat wordt opgelost.

4. Woordleerstrategieën	
Onderbouw	Midden- en Bovenbouw
<ul style="list-style-type: none"> • Ik doe af en toe een strategie bij een onbekend woord voor: <ul style="list-style-type: none"> - Welk stukje van het woord ken ik al? - Vooruit- of teruglezen - Kijken naar afbeelding 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik wijs de leerlingen erop hoe zij zelf strategieën kunnen inzetten: <ul style="list-style-type: none"> - Welk stukje van het woord ken ik al? - Vooruit- of teruglezen - Kijken naar afbeelding - Opzoeken

Begrijpend luisteren

5. Vragen stellen

Onderbouw	Midden- en Bovenbouw
<ul style="list-style-type: none"> Ik doe voor hoe je vragen stelt bij de tekst en hoe je het antwoord vindt. Ik laat leerlingen vragen bij de tekst beantwoorden. 	<ul style="list-style-type: none"> Ik doe voor hoe je vragen stelt bij de tekst en hoe je het antwoord vindt. Ik laat leerlingen vragen bij de tekst beantwoorden. Ik laat leerlingen zelf vragen bij de tekst bedenken.

Tijd voor begrijpend luisteren

Activiteit	Tijd per week
Interactief voorlezen van een prentenboekverhaal of informatieve tekst in de grote kring.	2-3 x per week 15 minuten
Interactief voorlezen van een prentenboekverhaal of informatieve tekst in de kleine kring.	2-3 x per week 15 minuten

De kleine kring biedt meer mogelijkheden om de kinderen actief bij het voorlezen te betrekken. De leerkracht gebruikt de kleine kring doelgericht, bijvoorbeeld om het voorlezen in de grote kring voor te bereiden (pre-teaching), of om dieper in te gaan op de verhaallijn.

Begrijpend luisteren en woordenschat

Net als bij het lezen van teksten in de hogere groepen, is het goed als de leerkracht een aantal kernwoorden -die essentieel zijn voor het begrip van de tekst- specifiek uitlegt. Dat gebeurt voorafgaand aan het voorlezen, liefst met de bijbehorende voorwerpen bij de hand, zodat de kinderen via verschillende zintuigen kennismaken met het nieuwe begrip. Drie woorden per prentenboek of informatief boek is een goede standaard, maximaal vijf. De woorden en de voorwerpen blijven na het voorlezen zichtbaar in het lokaal, bijvoorbeeld op de thematafel, de verteltafel, of aan de muur (met afbeeldingen). De leerkracht besteedt iedere keer bij het voorlezen opnieuw aandacht aan de woorden en neemt ze mee in consolideerspelletjes in het kader van het woordenschatonderwijs.

De geselecteerde kernwoorden bij het boek blijven gedurende het thema zichtbaar in het lokaal, met de voorwerpen of afbeeldingen erbij.

Andere woorden die niet bekend zijn, maar wel nuttig voor het verhaalbegrip worden door de leerkracht uitgelegd via 'snel-semantiseren'. Dat betekent dat zij heel kort de betekenis geeft en daarna direct doorleest, zonder het verhaal te onderbreken: "Boris was uitgeput. Hij was heel moe. Toen hij eindelijk thuiskwam, ging hij meteen in slapen zijn mand."

Checklist begrijpend luisteren en woordenschat	Ja/Nee
Voordat ik een tekst (bijvoorbeeld prentenboek, informatief boek) voorlees, selecteer ik drie tot vijf nieuwe woorden waaraan ik aandacht wil besteden. Ik kies deze woorden volgens de criteria: <ul style="list-style-type: none"> Onbekend Belangrijk voor het verhaal Ook nuttig buiten het verhaal (niet te obscuur) Sterke context 	
Ik bereid het semantiseren van de woorden voor.	
Ik semantiseer de woorden voordat ik de tekst voorlees of tijdens het voorlezen.	
Ik zorg ervoor dat de woorden zichtbaar blijven in de klas, met een afbeelding of voorwerp erbij.	
Ik consolideer de kennis van de nieuwe woorden regelmatig.	

Begrijpend luisteren

Ik controleer de kennis van de nieuwe woorden.	
Nieuwe woorden die ik niet heb geselecteerd maak ik duidelijk met behulp van 'snel-semanticiseren'.	

Luisteren naar informatieve teksten

Kennis van de wereld speelt een belangrijke rol bij het begrijpen van teksten. Informatieve boeken bieden een goede aanvulling op de kennis van de wereld die de kinderen opdoen via prentenboeken. Ze leren bijvoorbeeld dat de voorraad kastanjes die varkentje aanlegde voor de winter iets gemeen heeft met de voorraad die wordt opgeslagen in het magazijn van de supermarkt. De taal in informatieve boeken is meestal wat zakelijker en zelfs wat abstracter, met schooltaalwoorden die in de hogere groepen goed van pas komen: de onbekende kernwoorden worden op dezelfde manier behandeld als bij prentenboeken. Een bijkomend voordeel van informatieve boeken is dat je er gemakkelijk een hoofdstuk uit kunt selecteren om voor te lezen, passend bij onderwerp in de groep of passend in de beschikbare tijd.

Luisteren naar informatieve boeken draagt bij aan de kennis van de wereld en verdieping van de woordenschat.

Een effectieve werkvorm bij het luisteren naar informatieve teksten is 'tweepraat' ofwel 'turn and talk' (zie schema met werkwijze hieronder). Deze werkwijze stimuleert kinderen om goed te luisteren naar de leerkracht en naar elkaar. Bovendien oefenen ze meteen actief met de nieuwe woorden. De tekstinhoud komt zo in tien minuten tijd wel vier keer aan bod. De herhaling draagt bij aan het leereffect, maar is niet vervelend, omdat de kinderen continu actief bezig zijn.

Tweepraat bij informatieve teksten

Vorbereiden	<ul style="list-style-type: none"> Kies een tekst (bijvoorbeeld informatieboek of krant), aansluitend bij het thema in de groep. Selecteer drie à vijf woorden die je vooraf wilt uitleggen, bedenk hoe je ze gaat semanticiseren. Plak eventueel een post-it op de kaff als geheugensteun. Markeer in de tekst woorden die je tussendoor snel uitlegt ('snel-semanticiseren').
Oriënteren	<ul style="list-style-type: none"> Zet de kinderen zo neer dat ze goed kunnen kijken en luisteren en in tweetallen kunnen praten. Zeg de kinderen dat je gaat voorlezen over ... Zeg dat ze heel goed moeten luisteren. Waarom? Straks stop je en dan moeten ze aan elkaar gaan vertellen (in tweetallen) wat ze nog weten van wat jij hebt voorgelezen.
Voorkennis activeren	<ul style="list-style-type: none"> Laat de kaff/pagina/afbeelding zien en vraag de kinderen wie wel eens iets heeft gelezen over ... Of wie zelf wel eens ...? Laat de kinderen op elkaar reageren.
Woorden uitleggen	<ul style="list-style-type: none"> Leg de woorden die je hebt geselecteerd kort uit (vier uitjes): 'Er staan een paar woorden in die jullie misschien nog niet kennen: ..., dat is ..., et cetera.' Laat de kinderen de woorden na jou uitspreken.
Voorlezen	<ul style="list-style-type: none"> Praat over de kaff, de titel, inhoudsopgave / kop, foto, afbeelding. Lees een stukje voor. Als je de geselecteerde woorden niet vooraf hebt gsemanticiseerd, doe dat dan tijdens het voorlezen. Snel-semanticiseer eventuele andere onbekende woorden.
Tweepraat	<ul style="list-style-type: none"> Stop en zeg de kinderen dat ze nu in tweetallen gaan praten over wat jij hebt voorgelezen. Eerst mag een vertellen wat hij jou heeft horen vertellen. Daarna mag de ander. Zeg dat ze heel goed naar elkaar moeten luisteren, want straks ga je aan kinderen vragen wat het andere kind heeft verteld. De kinderen krijgen ongeveer een minuut om met elkaar te praten. Je kunt evt. na een halve minuut zeggen: en nu mag de ander vertellen!
Terugvragen	<ul style="list-style-type: none"> Na een minuut vraag je een kind om te vertellen wat het andere kind heeft verteld. Je vraagt daarna het andere kind van het tweetal of het klopt. Doe dit bij twee tweetallen.
Herhalen?	<ul style="list-style-type: none"> Herhaal eventueel de bovenstaande drie stappen (voorlezen, tweepraat, terugvragen).
Evalueren	<ul style="list-style-type: none"> Vraag de kinderen of ze het interessant vonden. Wat zouden ze nog meer willen weten? Misschien lees je daar volgende keer wel over.

Differentiëren

Voorlezen is in de praktijk meestal een activiteit in de grote kring. Toch leent juist de kleine kring zich goed om effectief te werken met kinderen van verschillende niveaus. Zwakkere kinderen kunnen meer ondersteund worden; sterkere kinderen meer uitgedaagd. Per saldo heeft iedereen in de kleine kring sowieso meer spreektijd, ongeacht het niveau. Dit alles pleit ervoor om de grote kring beperkt in te zetten voor begrijpend luisteren en de kleine kring (of twee- of drietallen, bijvoorbeeld aan de verteltafel) juist des te meer. Het is raadzaam om kleinere groepjes gematigd heterogeen te formeren, zodat de kinderen ook van elkaar kunnen leren, zonder dat een kind continu het hoogste woord heeft of alle kinderen juist stil blijven.

Werkvormen voor differentiëren

- Boek verkennen in de kleine kring
- Doorpraten over het boek in de kleine kring
- Verhaal samenvatten in de kleine kring
- Het verhaal naspelen (bij rolverdeling rekening houden met taalvaardigheid, eventueel het verhaal alleen laten uitbeelden terwijl de leerkracht voorleest)
- Verhaal navertellen aan de hand van platen (aantal en volgorde van platen –chronologisch of door elkaar– afhankelijk van taalniveau)
- Verteltafel: kinderen vertellen het verhaal in tweetallen na met behulp van figuurtjes en voorwerpen uit het boek (ondersteuning door leerkracht)
- Kinderen het boek laten namaken (tekeningen centraal, tekst afhankelijk van taalniveau)
- Kinderen zelf laten 'voorlezen'

Een effectieve vorm van differentiëren die weinig wordt toegepast is het gebruik van digitale prentenboeken. Het bekijken en beluisteren van een boek op de computer biedt ongekende mogelijkheden om kinderen een gedifferentieerd taalaanbod te doen. Zelf als het boek volledig onbekend is en niet wordt ingeleid door de leerkracht, kunnen kinderen veel leren van digitale prentenboeken. Geanimeerde prentenboeken zijn het meest effectief, maar ook zelfgemaakte statische digitale prentenboeken (met de stem van de eigen juf!) zijn effectief voor het versterken van het verhaalbegrip en het verwerven en consolideren van nieuwe woorden. Digitale prentenboeken mogen in een groepsplan voor begrijpend luisteren eigenlijk niet ontbreken.

Bronnen voor digitale prentenboeken

Geanimeerde digitale prentenboeken

- Bereslim: <http://boeken.bereslim.nl>
- Wepboeken: www.wepboek.nl

Statische digitale prentenboeken:

- <http://digitaleprentenboeken.yurls.net/nl/page/>
- YouTube

Bronnen

- Broek, P.W. van den (2009), *Cognitieve en neurologische processen tijdens begrijpend lezen: fundamenteel onderzoek en onderwijskundige toepassing*. Oratie Universiteit Leiden.
- CED-groep: Algemene Handleiding Nieuwsbegrip, Februari 2014. Internet: <http://static.nieuwsbegrip.nl/uploads/Algemene%20Handleiding%20Nieuwsbegrip%20februari%202014.pdf>
- Elsäcker, W. van, Beek, A. van der, Hillen, J. & Peters, S. (2009), *De Taalijn: interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*. Derde druk.
- McWan, E. (2004), *7 strategies of Highly Effective Readers*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.
- Willingham, Daniel T. (2006), 'The usefulness of brief instruction in reading comprehension strategies.' *American Educator*, p. 39-50.
- Verhallen, M., Bus, A.G. & Jong, M.T. de (2004), *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Colofon

Deze kwaliteitskaart is samengesteld door Kees Broekhof, Sardes en is een uitgave van School aan Zet. Voor vragen rond de kwaliteitskaart kunt u contact opnemen met School aan Zet: Gea Spaans, secretariaat@schoolaanzet.nl.

KKSTB148

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

**SCHOOL
AAN ZET**

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

KWALITEITSKAART